

Research Paper

Analysis of the relationship between the citizens' economic level and the urban landscape quality based on the spatial structure components of the city the case study A babol city

Maral Firouzmand ^a, Gholamreza Janbazghobadi ^{a*}, Reza Lahmian ^b, Sadredin Motevali ^a

^a. Department of Geography, Noor Branch, Islamic Azad University, Noor, Iran

^b. Department of Geography, Payam Noor University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Citizen Economy,
Urban Landscape Quality,
Analytical Network Process,
Babol City.

Received:

9 July 2022

Received in revised form:

12 September 2022

Accepted:

28 October 2022

pp. 141-154

One of the propositions for measuring the household's social welfare level is the economic level and the amount of income. Residence is one of the essential aspects of citizen welfare. Since benefiting from a favorable urban view is one of the fundamental rights of citizenship. Therefore, our goal in this research is to prove the hypothesis that the neighborhoods where the citizens have a lower income level do not have a desirable urban view. This research was carried out with a descriptive-analytical method and collected information from reliable sources, using the library method as well as field visits and referring to relevant organizations and finally using a questionnaire. Software such as SPSS and Super decision were used for data analysis, and the model used in this research is the Analytical Network Process (ANP) model. In this research, the relationship between the effective urban spatial structure components in the urban landscape, including visual-qualitative, functional-spatial, semantic-sensory, physical-structural and environmental components, is evaluated with the income level of the local residents. The research results prove the correctness of our hypothesis, and thus, prosperous residential areas have a better urban landscape quality and vice versa. Therefore, according to civil rights laws, urban planners and managers are obliged to improve the quality of the urban landscape in all neighborhoods of the city with the participation of the people, regardless of class levels, so that we do not witness the ecological and social separations that cause the decline of individual well-being and social dignity.

Citation: Firouzmand, M., Janbazghobadi, Gh., Lahmian, R., Motevali, S. (2022). Analysis of the relationship between the citizens' economic level and the urban landscape quality based on the spatial structure components of the city the case study A babol city. *Geographical planning of space quarterly journal*, 12 (3), 141-154.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2022.311587.3466>

* . Corresponding author (E-mail: gghobadi@yahoo.com)

Copyright© 2022 The Authors. Published by Golestan University. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

The urban space is the platform on which human civil life flows, and one of its unique and significant features is the topic of the urban landscape. On the other hand, one of the big problems in less developed countries, is the inequality in environmental standards, especially the spatial location among the types of uses of a city, which causes the emergence of non-standard settlements, disproportionate body tissues, undesirable urban furniture, the expansion of marginalization and unconventional residential areas, and ultimately an unpleasant urban landscape. The residence of low-income people in places that do not attract other social groups. The lower price of housing leads to the concentration of poverty, and the continuation of this process leads to the separation of the low-income class from other social groups. Often, the low-income group does not have the financial ability to optimize the spatial landscape of their respective uses; as a result, we do not see a favorable urban landscape in poor areas. With a field and specialized survey of different spaces in the central part of Babol city located in Mazandaran province, we realize the problem that the prosperous areas have a more favorable view than the average and poor areas. Now, according to the issue of citizenship rights in the constitution, which states that "all citizens must be fairly provided with healthy and favorable environmental conditions to continue living"; It is hypothesized that:

"Is there a direct relationship between the citizen's class level of the residential area and the urban landscape quality level of Babol in terms of the spatial structure components?"

Therefore, in this research, it has been tried first to identify the components of the city's spatial structure that affect the urban landscape quality, and then the relationship between the perspective obtained from the relationship of these components with the citizen's class level of different regions should be evaluated and then analyzed.

Methodology

In this research, in which the descriptive-analytical method is exerted, information has been collected from reliable sources in the library method, as well as through field visits and referring to the relevant organizations, and finally using the questionnaire tool. In order to analyze the obtained data, software such as SPSS and Super Decision were exploited, and the model used in this research is the Analytical Network Process (ANP) model. The reason for this choice is the multiplicity of internal relationships between the independent variables, which has led to the emergence of a network of relationships that cannot be analyzed hierarchically. The statistical sample is the central part of Babol city. The sampling method is deliberate-judgmental to reduce the error rate and increase the reliability rate. In order to obtain the sample size, Cochran's method was used, which is 96 people for each region and includes an urban expert group of 96 people, a total of 384 people. The distinction of the class levels of the neighborhoods is based on the "housing price" index. In this research, from the five components of the spatial structure of the city as visual-qualitative, functional-spatial, physical-structural, semantic-sensory components, and the environmental components with their related criteria and indicators as "independent variable," the quality of the city landscape as "dependent variable" and the economic level of localities as "mediator variable" have been used to analyze the issue.

Result and discussion

The results obtained from the analysis of the data from the questionnaire in the model (ANP) obtained from the Super Decision software prove that due to the positive results of the outputs from the paired relationships between the variables ($N \geq 2$), all the components mentioned above by ranking, they affect the quality of the urban landscape. The following proves that different urban places do not have the same quantity and quality of landscape. Prosperous neighborhoods with the highest output (Amir Kabir = 0.4619) have high

urban landscape quality, average neighborhoods with medium output (Navab = 0.3745) have average urban landscape quality, and poor neighborhoods with the lowest output (Muziraj = 0.1636) have the lowest level of urban landscape quality. Therefore, it is proven that the citizens' economic level living in the neighborhoods relates to the quality of the urban landscape. In the meantime, visual-qualitative components with weight (N=0.4027) had the most impact, and environmental components with weight (N=0.0277) had the most negligible impact on the urban landscape quality.

Conclusion

Among the selected areas, the "Amir Kabir" area, which is prosperous based on the research conducted, has been assigned the first place in terms of the quality of the urban landscape according to the components of the spatial structure of the city (N=0.4619). It means that the region with a higher economic level has all the effective components in the urban landscape in that region. "Navab" area, which is in an average position in terms of class level, also has an average urban landscape quality in terms of the influence of the components of the city's spatial structure (N=0.3745). Moreover, finally, the "Muziraj" region, which has a low economic level, unfortunately, based on the research conducted on all five components and the responses received, ranks last in terms of urban landscape quality (N=0.1636). This means that the lower the economic level of the region, the lower the citizens' satisfaction with the factors affecting the quality of the city landscape. Therefore, according to the above explanations, our hypothesis is proven that "there is a direct relationship between the economic level of the residential area and the quality level of the urban landscape in terms of the components of the spatial structure." Therefore, managers and urban planners, to improve the quantity and quality of the urban landscape of Babol in all areas, especially the weak middle areas, should pay special attention to the visual-quality components of the city's spatial

structure. On the other hand, they should pay more attention and invest in the environmental components that guarantee sustainable development.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

تحلیل ارتباط بین سطح اقتصادی شهروندان با میزان کیفیت منظر شهری بر اساس مؤلفه‌های

ساختار فضایی شهر، مطالعه موردی: شهر بابل*

مارال فیروزمند - گروه جغرافیا، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

غلامرضا جانباز قبادی^۱ - گروه جغرافیا، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

رضا لحمیان - گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

صدرالدین متولی - گروه جغرافیا، واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

چکیده

یکی از گزاره‌های سنجش میزان رفاه اجتماعی خانوار، سطح اقتصادی و میزان درآمد است. محل سکونت، یکی از جنبه‌های مهم رفاه شهروندی است. از آنجایی که بهره‌مندی از منظر مطلوب شهری، جزو حقوق اولیه شهروندی به حساب می‌آید، لذا هدف ما در این پژوهش اثبات این فرضیه است که محلاتی که شهروندان آن سطح درآمد پایین‌تری دارند، از منظر مطلوب شهری نیز برخوردار نیستند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی اجرا شده و گردآوری اطلاعات از منابع موثق، به روش کتابخانه‌ای و همچنین بازدیدهای میدانی و رجوع به سازمان‌های مربوطه و در نهایت استفاده از پرسشنامه است. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهایی مانند Spss و Super decision استفاده شده و مدل بکار رفته در این پژوهش، مدل فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) است. در این پژوهش، ارتباط بین مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر موثر در منظر شهری، شامل مؤلفه‌های بصری-کیفی، عملکردی-فضایی، معنایی-حسی، کالبدی-ساختاری و زیست‌محیطی، با سطح درآمد ساکنین محل ارزیابی می‌شود. نتایج حاصل از تحقیق، صحت فرضیه ما را ثابت می‌کند و لذا محلات مسکونی مرفه، دارای کیفیت منظر شهری مطلوب‌تری می‌باشند و بالعکس. بنابراین بر اساس قوانین حقوق شهروندی، برنامه‌ریزان و مدیران شهری موظفانند با مشارکت مردم، بدون توجه به سطوح طبقاتی، به ارتقاء کیفیت منظر شهری در تمامی محلات شهر بپردازند تا شاهد جدایی‌گزینی‌های اکولوژیکی و اجتماعی که باعث افت رفاه فردی و منزلت اجتماعی است نشویم.

اطلاعات مقاله

واژگان کلیدی:

اقتصاد شهروندی، کیفیت منظر شهری، مدل تحلیل شبکه، شهر بابل.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۱/۰۴/۱۸

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۱/۰۶/۲۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۱/۰۸/۰۶

صص. ۱۵۴-۱۴۱

استناد: فیروزمند، مارال؛ جانباز قبادی، غلامرضا؛ لحمیان، رضا و متولی، صدرالدین. (۱۴۰۱). تحلیل ارتباط بین سطح اقتصادی شهروندان با میزان کیفیت منظر شهری بر اساس مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر مطالعه موردی: شهر بابل. *مجله آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۲ (۳)، ۱۵۴-۱۴۱.

<http://doi.org/10.30488/GPS.2022.311587.3466>

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری سرکار خانم مارال فیروزمند به راهنمایی نویسندگان دوم و سوم و با مشاوره نویسنده چهارم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور می‌باشد.

مقدمه

نابرابری در استانداردهای زیست-محیطی و استفاده نامتناسب از ظرفیت فضای جغرافیایی در بین اقسام کاربری‌های یک شهر در اکثر کشورهای جهان از گذشته‌ها تاکنون به‌عنوان یک معضل بزرگ وجود داشته است (متولی، ۱۳۹۲: ۲۱). این مسئله در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، به دلیل اختلافات اجتماعی و اقتصادی زیاد، پررنگ‌تر ظهور کرده و در کنار بروز بسیاری از ناهنجاری‌های فضایی و اجتماعی، باعث پیدایش سکونتگاه‌های غیراستاندارد، بافت کالبدی نامتناسب، مبلمان شهری نامطلوب، گسترش حاشیه‌نشینی و محلات مسکونی نامتعارف و نهایتاً منظر شهری ناخوشایند شده است. سکونت افشار کم‌درآمد در مکان‌هایی که جاذب سایر گروه‌های اجتماعی نیست، به دلیل ارزان‌تر بودن قیمت تهیه مسکن، به تمرکز فقر می‌انجامد و ادامه این فرایند به جدایی گزینی طبقه کم‌درآمد از سایر گروه‌های اجتماعی منجر می‌شود (شاه‌حسینی، ۱۳۸۴). این مهم به‌مرورزمان باعث تغییرات در بافت‌های مسکونی شهر شده، ساخت‌وسازها به دلیل پایین بودن سطح تقاضا و قدرت خرید، کیفیت مطلوبی ندارند، چه از لحاظ ظاهر و چه از بعد راندمان سازه (مصلح و...); لذا این عوامل باعث دافعه افشار مرفه به خارج از این محدوده و جایگزینی آن با افرادی که توان مالی پایین‌تری دارند، می‌شود. لذا در ادامه تجمع فقر در این محلات، متأسفانه شاهد ناهنجاری‌های اجتماعی مانند افزایش جرم و ناامنی و از طرف دیگر کاهش بهداشت محیطی هستیم. قشر مرفه، دیگر علاقه‌ای به اسکان در این محلات ندارند و لذا از بناهای زیبا و ساختمان‌های مدرن که هزینه زیادی برای زیباسازی آن‌ها توسط مالک یا سازنده صورت گرفته است، خبری نیست و در نتیجه تدریجاً شاهد محلاتی با کالبد متفاوت و ساختاری نامتجانس از سایر محلات شهر خواهیم بود (فیروزمند، ۱۳۹۱: ۱۱۴). از طرف دیگر نخستین شاخصه یک شهر که مورد توجه انسان قرار می‌گیرد، منظر شهر است. خصوصیتی از یک مکان که در یاد انسان ثبت می‌شود و به‌عنوان معرف منحصربه‌فرد آن مکان همواره از آن نام‌برده خواهد شد (امین زاده، ۱۳۹۴: ۲۵). در بازدیدهای میدانی از سطح شهر بابل و پرسش و پاسخ از اکثر شهروندان، این مسئله که "محلاتی که ساکنین آن از تمکن اقتصادی پایین‌تری برخوردارند، مطلوبیت کمتری هم از منظر شهری در آن منطقه دارند"، بسیار چشمگیر بوده است؛ و این با اصل حقوق شهروندی در ارتباط با سیما و منظر شهر مغایر است. چراکه طبق اصل ۱۳۴ قانون اساسی، ماده ۲ از بند الف، شهروندان از حق زندگی شایسته و لوازم آن، منطبق با معیارهای دانش روز و استانداردهای ملی، شرایط محیط زیستی سالم و مطلوب برای ادامه زندگی باید برخوردار باشند. (نجفی توانا و میلیکی، ۱۳۹۳: ۱۹۱) لذا سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که: "آیا بین سطح اقتصادی ساکنین منطقه مسکونی و سطح کیفیت منظر شهری از لحاظ مؤلفه‌های ساختار فضایی رابطه مستقیم وجود دارد؟" لازم به ذکر است در پژوهش‌های قبلی انجام‌شده در این زمینه، تاکنون تمامی مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر و تأثیر آن در منظر شهری با توجه به سطح اقتصادی ساکنین به‌صورت جزء‌به‌جزء بررسی نشده است. به‌طور مثال، دکتر رحیم مشیری (۱۳۹۲) در مقاله خود تحت عنوان "مقایسه تطبیقی منظر بافت‌های شهر بر اساس شاخص‌های مبلمان شهری" که برای شهر بهشهر ارائه دادند، شاخص‌هایی چون مبلمان شهری، تنوع در طراحی و عناصر مبلمان شهری، رعایت تناسب بین محیط، فرهنگ محلی و نهایتاً انطباق عملکرد فضا با نیاز شهروندان را جزو عوامل مرتبط با منظر شهری بیان کرده‌اند (مشیری و رحمانی، ۱۳۹۲: ۱۱۴). همچنین قره بگلو و ابراهیمی (۱۳۹۵) در مقاله خود تحت عنوان "شناسایی معیارهای طراحی منظر شهری با رویکرد پاسخ‌دهی محیطی" مؤلفه‌هایی چون نفوذپذیری، خوانایی، دسترسی و تنوع استفاده از زمین، تمرکز و تراکم استفاده فضایی زمین، تناسبات بصری و ... را از منظر شهری برای پاسخگویی محیط مهم می‌دانند (قره بگلو و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۳). گرمسیر (۱۳۹۵) در مقاله "تصمیم‌سازی در برنامه‌ریزی منظر شهری با استفاده از مدل تحلیل شبکه مربوط به شهر تفت"، معیارهایی چون فضاهای عمومی، اولویت‌های بصری و ساختار فیزیکی-کالبدی را در

برنامه‌ریزی منظر شهر مهم می‌داند (گرمسیر و همکاران، ۱۳۹۵:۵). ولی در این پژوهش تمامی مؤلفه‌هایی را که در ارتقای منظر شهری مؤثرند یا به‌عبارت‌دیگر، برآیند کلیه عوامل فضایی شهری مؤثر در منظر شهری را که تاکنون به‌طور جداگانه توسط پژوهشگران دیگر بررسی شده‌اند، به‌صورت یکجا مورد ارزیابی قرار داده و ارتباط آن‌ها با سطح اقتصادی ساکنین مناطق مختلف شهری، بررسی شده است. در بازدیدهای میدانی از مناطق مختلف شهر بابل، شاهد نارضایتی ساکنین از وضعیت منظر شهری بوده‌ایم. خصوصاً مناطقی که از نظر سطح اقتصادی متوسط و رو به پایین هستند، از کیفیت منظر شهری مطلوبی برخوردار نیستند. حتی در مواردی در مناطق پایین‌شهر علاوه بر این مشکل، متأسفانه کیفیت مباحث زیست‌محیطی، بسیار پایین است. لذا در این تحقیق تلاش شده است که ابتدا درستی این فرضیه را ثابت کرده، علل بروز آن را یافته و راه‌حلی برای رفع این معضل ارائه شود. پس از بررسی‌ها و تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از مدل به‌کاربرده شده، به ارتباط مستقیم سطح اقتصادی و کیفیت منظر شهری پی می‌بریم. روش مورد استفاده برای تحلیل‌های آماری در این پژوهش، روش فرایند تحلیل شبکه (Analytical Network Process) است که یک روش تحلیل و تصمیم‌گیری چندمنظوره می‌باشد. فرایند تحلیل شبکه (ANP) تنها تئوری ریاضی است که امکان بررسی انواع مختلف برهم‌کنش‌ها، وابستگی‌ها و بازخوردها را به‌صورت سیستمی فراهم می‌کند. لذا در این پژوهش با توجه به کثرت روابط بین مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و متغیرها، این نوع تحلیل آماری بهترین پاسخگویی را به همراه دارد.

در ادامه پیشینه مختصری در ارتباط با تحقیقات انجام‌شده در ارتباط با تأثیر عوامل اقتصادی-اجتماعی بر کیفیت منظر شهری که توسط برخی پژوهشگران حوزه شهری اجرا شده است را مطابق جدول شماره ۱، بررسی می‌کنیم.

جدول ۱. پیشینه متغیرهای بکار رفته در کیفیت منظر شهری

متغیرهای مؤثر بر کیفیت منظر شهر	محققین (سال تحقیق)
تأثیر سن، مالکیت و پایگاه اجتماعی، اقتصادی بالا در واحدهای همسایگی	آستین و همکاران (۱۳۷۰)
رابطه مستقیم مشارکت محلی و روابط همسایگی و رابطه معکوس بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی و روابط همسایگی	حجازی (۱۳۷۶)
تأثیر حمایت اجتماعی-اقتصادی، بی‌نظمی اجتماعی و مخاطره بر احساس امنیت شهروندان	کافی (۱۳۸۷)
رابطه معکوس درآمد و تحصیلات با سطح رضایت از محل سکونت	هار و مور و جونز (۱۳۸۷)
تأثیر دسترسی به خدمات، امنیت اجتماعی و هویت مکانی بر رضایتمندی شهروندان	رفعیان و خدایی (۱۳۸۸)
تأثیر میزان تحصیلات، درآمد خانوار و وضعیت تأهل بر رضایتمندی از کیفیت محیط	حاجی نژاد (۱۳۸۹)
تمایل به مشارکت و عضویت در انجمن‌های محلی، تحصیلات و رتبه اقتصادی-اجتماعی محل سکونت با احساس امنیت در محله	صدیق سروستانی و نیمروزی (۱۳۸۹)
رابطه بین پایگاه اجتماعی و اقتصادی، با دسترسی به امکانات و رضایت	یورگسن، جیمسن (۱۳۸۹)
تحلیل فضایی سطوح برخورداری مناطق کلان‌شهر تهران از منظر اقتصاد شهری	جهان‌بین و همکاران (۱۳۹۴)

منبع: (گلابی و آقا یاری، ۱۳۹۲)

مبانی نظری

اساسی‌ترین نیاز هر خانوار، مسکن است که درعین‌حال گران‌ترین کالایی است که تمامی خانوارها برای تداوم حیات ناچار به تأمین آن بوده و سهم قابل‌توجهی از هزینه خانوار را به خود اختصاص می‌دهد (غلامیان، ۱۳۹۵:۱۸). در ابعاد اقتصاد ملی، مسکن، یکی از بخش‌های مهم اقتصادی تلقی می‌شود و از نظرگاه ارزش‌افزوده و سرمایه‌گذاری، مهم‌ترین بخش اقتصادی به شمار می‌رود. این شاخص تا حدودی بیانگر ابعاد اقتصادی خانوار می‌باشد. تحقیقات ثابت کرده که از بین عوامل متعدد، «سطح اقتصادی» مهم‌ترین گزاره در انتخاب محل سکونت افراد است (فیروزمند، ۱۳۹۱:۱۰۷). گوریس و همکاران، عوامل مؤثر بر مالکیت مسکن را با استفاده از داده‌های خانوار بر اساس مدل‌های مختلف بررسی کرده‌اند و به

این نتیجه رسیده‌اند که در مناطق شهری به ترتیب درآمد، سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت تأهل و شاغل بودن سرپرست خانوار، با احتمال مالکیت مسکن رابطه مثبت دارد (Guris, 2011: 41). قلی زاده، در نتایج تحقیقات خود نشان داده است که افزایش ۱۰ میلیون تومان در درآمد دائمی خانوار، احتمال مالکیت مسکن را ۷۶/۰۱ درصد افزایش می‌دهد. و این یعنی اولین احتمال بعد از افزایش درآمد خانوار، اختصاص دادن آن به وضعیت مسکن است (قلی زاده، ۱۳۹۶). به جرات می‌توان گفت که به عقیده بزرگان مکتب جبرگرایی، جبر اقتصادی، باعث جبر مکانی نیز می‌گردد. یعنی افراد بر اساس سطح درآمد خود می‌توانند مسکن و مکان استقرار آن را انتخاب کنند. (شکویی، ۸۹: ۱۳۸۲) از گذشته تاکنون در اکثر جوامع، افراد ثروتمند بهترین مکان‌های شهر را برای سکونت خود انتخاب می‌کردند و اجماع ثروتمندان در آن مکان باعث بالا رفتن قیمت مسکن و زمین می‌شده است. در نتیجه قشر متوسط و ضعیف مجبور به سکونت در مکان‌های ارزان‌تر و نامرغوب‌تر بوده‌اند. تجربه نشان می‌دهد مکان‌های گران‌قیمت شهر، از منظر شهری بهتری نیز برخوردارند و هر چه به محلات متوسط و ضعیف می‌رویم از کیفیت منظر شهر و کیفیت‌های زیست‌محیطی کاسته می‌شود که یکی از دلایل آن عدم استطاعت مالی فرد جهت منظرسازی بهینه کاربری مربوطه (مسکونی، تجاری و ...) است.

منظر شهری، کلیه عناصر طبیعی و مصنوع (فضاهای ساخته‌شده شامل: بناها و ساختمان‌ها و الحاقات آن‌ها، معابر و مسیرها، مبلمان شهری، پوشش گیاهی و...) قابل مشاهده از عرصه‌های عمومی شهر، مانند خیابان‌ها، کوچه‌ها، میدان‌ها، گره‌ها و پهنه‌های عمومی است (سیف‌الدینی، ۳۵: ۱۳۹۱). محورهای دید شهرها، نمونه‌ای از یک عرصه عمومی هستند که ارتباط بصری بین چشم‌اندازهای مطلوب شهری یا عناصر شاخص شهری را از طریق یک محور حرکتی با کانال بصری برقرار می‌سازند (رضایی راد و وحدت، ۱۳۹۶). مناظر شهری معاصر به‌ویژه شهرهای بزرگ و کلان‌شهرها به دلیل تأثیر عوامل متعدد بر شکل‌گیری و بافت آن‌ها که مهم‌ترین آن عوامل اقتصادی-اجتماعی است، آن ساختار فضایی شهر خوب و خصوصیات طبیعی، فرهنگی و تاریخی خود را نشان نمی‌دهند و در نتیجه آن انتظام اجتماعی، طبیعی و کالبدی که در گذشته از طریق منظر شهر تشخیص پذیر بود، امروزه به‌دشواری امکان خواندن دارد. (امین زاده، ۱۰: ۱۳۹۴) در ادامه مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر که سازنده منظر شهر می‌باشند، معرفی می‌شوند.

مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر

۱- مؤلفه‌های بصری-کیفی: از عواملی‌اند که با عمل دیدن (چشم سر و چشم دل)، به سنجش کیفیت در ذهن فرد، پرداخته می‌شود که در تحلیل کیفیت شهر مؤثرند و نمایانگر برداشت فرد از محیط زندگی، نحوه عملکرد و کاربرد محیط مذکور می‌باشند. (پل، ۲۲: ۱۳۸۵) این مؤلفه خود دارای سه معیار است که شامل معیارهای عینی، ذهنی و کیفی است. هر کدام از این معیارها نیز دارای شاخص‌های مرتبط با خود است که در ادامه به آن‌ها اشاره خواهد شد. (شکل ۱)

۲- مؤلفه عملکردی-فضایی: شامل کلیه فعالیت‌های شهری می‌باشد که بخشی از فضای شهر را اشغال می‌کنند، دارای کالبد و حجمی خاص هستند و عملکرد خاصی را در سطح شهر اجرا می‌کنند. (پاکزاد، ۴۵: ۱۳۸۵) حضورشان در شهر لازم و اجباری است و اگر نباشند نظام عملکردی شهر زیر سؤال می‌رود؛ مانند سیستم حمل‌ونقل، بازار، گورستان و ... این مؤلفه خود دارای دو معیار تشخیصی است که عبارت‌اند از معیار عملکردی با زیر معیار اداری-خدماتی و حضور پذیری و معیار فضایی با زیر معیار اندازه و فرم فضا، آسایش بصری و محیطی و دسترسی که هر کدام دارای شاخص‌های مرتبط با خود هستند.

۳- مؤلفه معنایی-حسی: هر مکان قابل‌شناسایی، دارای محتوای منحصر به فرد با الگوها و روابطی است که روح آن مکان نامیده می‌شود. شناسایی آن با استفاده از نمادها و نشانه‌ها در محیط‌های ساخته‌شده صورت می‌گیرد

(Yuen,2005:198). درعین حال، هویت مکان، نوعی دل‌بستگی عاطفی به مکان، بر پایه اهمیت نمادین مکان، که به‌عنوان ظرف عواطف و احساسات نیز است و به زندگی فرد، هدف و معنا می‌بخشد، می‌باشد (Williams & Vaske,2003:83). این مؤلفه دارای معیارهایی چون معیار هویتی-مکانی، معیار خوانایی و معیار تعلق است که هر کدام دارای شاخص‌های مرتبط با خود است.

۴- مؤلفه کالبدی- ساختاری: صرفاً به مکان، موقعیت جغرافیایی و فیزیک قرارگیری یک کاربری و کالبد آن، نسبت به خود و سایر کاربری‌های اطراف آن اطلاق می‌شود. ترکیب این مؤلفه‌ها، عناصر طبیعی و مصنوعی هستند که ظرف فضا را ساخته و شامل تمامی بدنه، کف، مبلمان، پوشش گیاهی و ... در شهر می‌باشند (لحمیان و همکاران، ۱۳۹۳:۱۲۱). این مؤلفه دارای معیارهایی چون معیار کالبدی با شاخص‌های مرتبط با خود و معیار ساختاری با شاخص‌های مشخص شده است.

۵- مؤلفه‌های زیست‌محیطی: این مؤلفه‌ها در پی سنجش کیفیت‌های زیستی، بهداشت محیطی و تأمین مباحث مربوط به توسعه پایدارند تا علاوه بر تأمین محیط زیست مطلوب، بدون آسیب به منابع محیطی، نیازهای آیندگان را هم تأمین کنند. لذا نیل به این هدف در گرو بررسی مؤلفه‌های زیست‌محیطی در شهر است.

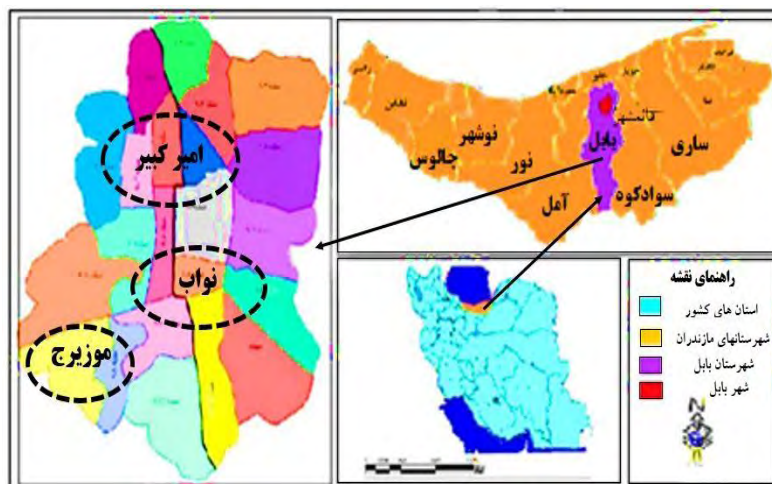

شکل ۱. معرفی کلیه مؤلفه‌ها، معیارها و شاخص‌های مربوط به ساختار فضایی شهر موثر بر منظر شهر

محدوده مورد مطالعه

شهر بابل، از نظر موقعیت جغرافیایی در عرض جغرافیایی ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۴۴ دقیقه و شرقی، در قسمت میانی استان مازندران واقع شده است. این شهر، با دارا بودن وسعتی بالغ بر ۱۴۳۱ کیلومتر مربع و جمعیت بخش مرکزی حدود ۳۴۹۰۹۸ نفر بر طبق سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، دومین شهر پرجمعیت استان مازندران است. (نقشه شماره ۱) بخش مرکزی شهر بابل طبق سرشماری سال ۹۵ به ۴ زیر بخش تقسیم شده است. این بخش دارای حدوداً ۲۵۱۰۰۰ نفر جمعیت می‌باشد. در این پژوهش، منطقه امیرکبیر به‌عنوان نمونه منطقه مرفه، منطقه نواب به‌عنوان نمونه منطقه متوسط و منطقه موزیرج به‌عنوان نمونه منطقه ضعیف مطابق نقشه زیر برای مطالعه، انتخاب شده‌اند.

شکل ۲. تقسیمات سیاسی شهر بابل از سطوح کشوری تا بخش مرکزی و محدوده مورد مطالعه

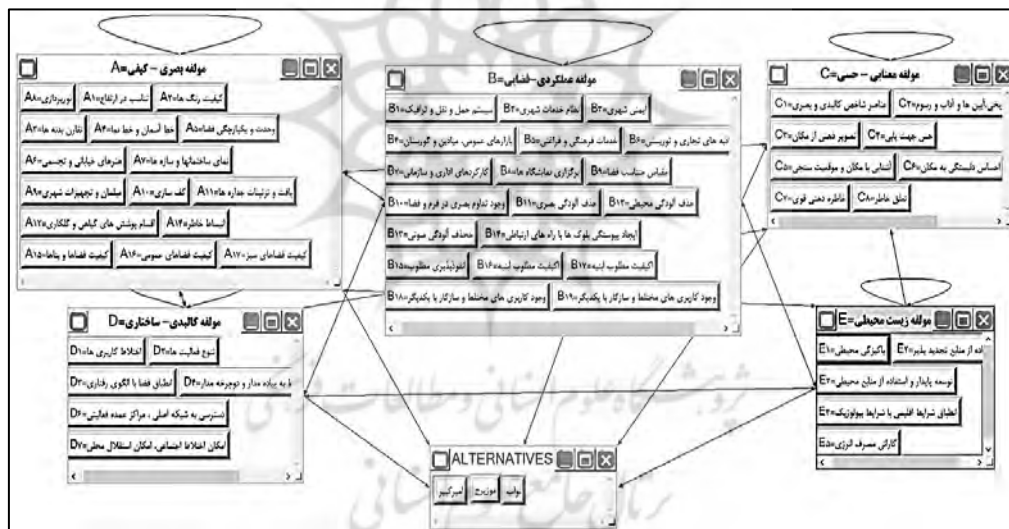
روش پژوهش

در پژوهش حاضر با توجه به نوع روش تحقیق که با هدف کاربردی و ماهیتی توصیفی-تحلیلی است، برای تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از پرسشنامه، از مدل فرایند تحلیل شبکه (Analytical Network Process) به اختصار (ANP) استفاده شده است و نرم افزار مورد استفاده هم (SUPER DECISION) می باشد. جامعه آماری، بخش مرکزی شهرستان بابل است و نمونه آماری، سه منطقه شهری از بخش مرکزی با سه سطح متفاوت اقتصادی است. لذا روش نمونه گیری به صورت نمونه گیری غیر احتمالی و از نوع نمونه گیری عمدی-قضاوتی می باشد. علت این انتخاب بالا بردن ضریب اطمینان پاسخها و کاهش ضریب خطا در تحقیق می باشد. تمایز سطوح طبقاتی محلات بر اساس شاخص "قیمت مسکن" انتخاب شده است. چراکه بر اساس تحقیقات در حوزه علوم انسانی، ارزش واحد مسکونی که فرد در آن زندگی می کند می تواند به وضوح سطح درآمد، تمکن مالی ساکنین و نهایتاً علل انتخاب محل سکونت را نشان دهد. این اطلاعات بر اساس گزارش های به دست آمده از صنف مشاورین املاک شهر بابل است که در آن قیمت واحدهای مسکونی ارزیابی شده است و معیار سنجش سطح طبقاتی منطقه است. با وارد کردن سؤالات در نرم افزار spss این نرم افزار با محاسبات منطقی خود مشخص می کند که سؤالات تا چه اندازه به یکدیگر و به موضوع ارتباط دارند. لذا با توجه به اینکه مقدار α به دست آمده در آزمون آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار spss بزرگتر از ۰٫۹ است ($\alpha \geq 0.9$) لذا بر طبق این قانون، سازگاری پرسشها با هم و با موضوع، بالا بوده و لذا پایایی پرسشنامه ما، تأیید می شود. از طرف دیگر سؤالات پرسشنامه اتخاذ شده از روایی محتوایی بالایی برخوردار است و چون نتایج به دست آمده از این تحقیق و پرسشهای مربوط به آن قابل تعمیم به سایر گروههای بزرگتر نیز است. لذا از روایی بیرونی بالایی نیز برخوردار است. برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران، استفاده شده است. لذا در هر یک از سه منطقه انتخاب شده بر اساس محاسبات فرمول کوکران به ۹۶ نفر شهروند ساکن در محل به صورت روش نمونه گیری تصادفی ساده، پرسشنامه داده می شود که مجموعاً ۲۸۸ نفر می شود. از طرف دیگر به ۹۶ نفر از متخصصان حوزه برنامه ریزی و طراحی شهری به صورت نمونه گیری غیر احتمالی از نوع عمدی-قضاوتی، پرسشنامه ارائه شده است.

یافته ها و بحث

در این قسمت ابتدا به ارتباط بین مبحث آمایش جغرافیایی فضا با موضوع مورد پژوهش پرداخته و سپس نتایج آماره های به دست آمده تحلیل و ارزیابی می شود. آمایش جغرافیایی فضا، دانشی میان رشته ای است که دربرگیرنده سه بعد

"فضا و مکان"، "فعالیت" و "جمعیت" به صورت هم‌زمان است. برخی از متغیرهای مورد استفاده در این پژوهش شامل مؤلفه عملکردی-فضایی و مؤلفه کالبدی-ساختاری، به طور تخصصی به تحلیل ارتباط شاخص‌های فعالیتی و جمعیتی در حوزه منظر شهری به عنوان متغیر وابسته با سطح اقتصادی جمعیت ساکن در مکان‌های مختلف شهر به عنوان متغیر میانجی، می‌پردازد. لذا پژوهش حاضر کاملاً مبحث جغرافیایی داشته و مرتبط با فعالیت‌های شهری و جمعیت ساکن در زمان و مکان است و در حیطه آمایش جغرافیایی فضا به شمار می‌آید. روش ANP یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه (MADM) (Multi Analyze decision method) است که همانند روش تحلیل سلسله مراتبی می‌باشد؛ اما در آن متغیرها دارای وابستگی‌های زیاد و یا روابط متفاوت با خود و دیگر متغیرها می‌باشند. در شرایطی که معیارها دارای رابطه باهم باشند و یا زیرمعیارها دارای روابط داخلی باشند، دیگر این نوع مسئله از طریق روش AHP قابل انجام نیست زیرا دیگر مسئله از حالت سلسله مراتبی خارج می‌شود و یک حالت ارتباط شبکه‌ای ایجاد می‌کند. در این حالت باید مسئله را از طریق روش ANP حل کرد. (محمدی لرد، ۱۳۸۸: ۲۸). در این پژوهش از آنجایی که روابط بین متغیرها و مؤلفه‌های مرتبط با منظر شهر و سطح اقتصادی، شبکه‌ای بوده و حالت سلسله مراتبی ندارد، لذا روش ANP بهترین روش برای تحلیل و ارزیابی است. نتایج حاصله از این پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Spss تحلیل شده و در وزن دهی به روابط بین معیارها و گزینه‌ها اعمال می‌شود. روش وزن دهی به معیارها در مدل ANP بر اساس دامنه عددی ۱ تا ۹ است. در تصویر شماره یک، ارتباط مؤلفه‌ها، متغیرها با معیارهای مربوطه در سه منطقه بر اساس روش ANP پس از وارد کردن داده‌ها در نرم‌افزار مشاهده می‌شود (شکل ۲).

شکل ۲. شبکه ANP حاصل از ارتباط متغیرها خروجی از نرم‌افزار Super Decision

در ادامه، مقایسات زوجی بین متغیرها و شاخص‌ها در نرم‌افزار مشاهده می‌شود (شکل ۳). سپس نرخ ناسازگاری آن‌ها محاسبه شد که میزان آن همگی کمتر از ۰,۱ است ($\alpha < 0/1$) و نشان‌دهنده سازگاری ماتریس مقایسات زوجی با هم می‌باشد. سپس آن‌ها را با روش میانگین هندسی (Geometric mean method) ادغام کرده و جهت وزن دهی و نهایتاً رتبه‌بندی وارد نرم‌افزار SUPER DECISION می‌کنیم.

U	T	S	R	Q	P	O	N	M	L	K	J	I	H	G	F	E	D	C	B	A	۱	
		کابل شهر	سپهر زاهد تا کابل شهر	اصول بهار زاهد	اصول زاهد تا بهار زاهد	اصول زاهد	اصول شهر تا لنگر زاهد	اصول شهر	مکان یا صلح شهر	اصول بهار	مکان یا صلح شهر	اصول شهر	اصول شهر تا لنگر زاهد	اصول زاهد	اصول زاهد تا بهار زاهد	اصول بهار زاهد	اصول شهر زاهد	کابل شهر				۱
	B	مؤلفه فکری-فنی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	مؤلفه بصری-کلی	2
	C	مؤلفه فنی-حسی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	مؤلفه بصری-کلی	3
	D	مؤلفه کلیدی-مختاری	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	مؤلفه بصری-کلی	4
	E	مؤلفه زیست محیطی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	مؤلفه بصری-کلی	5
	C	مؤلفه فنی-حسی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	B	مؤلفه عملکردی-فنی	6
	D	مؤلفه کلیدی-مختاری	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	B	مؤلفه عملکردی-فنی	7
	E	مؤلفه زیست محیطی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	B	مؤلفه عملکردی-فنی	8
	D	مؤلفه کلیدی-مختاری	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C	مؤلفه فنی-حسی	9
	E	مؤلفه زیست محیطی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	C	مؤلفه فنی-حسی	10
	E	مؤلفه زیست محیطی	9	8	7	6	5	4	3	2	1	2	3	4	5	6	7	8	9	D	مؤلفه کلیدی-مختاری	11

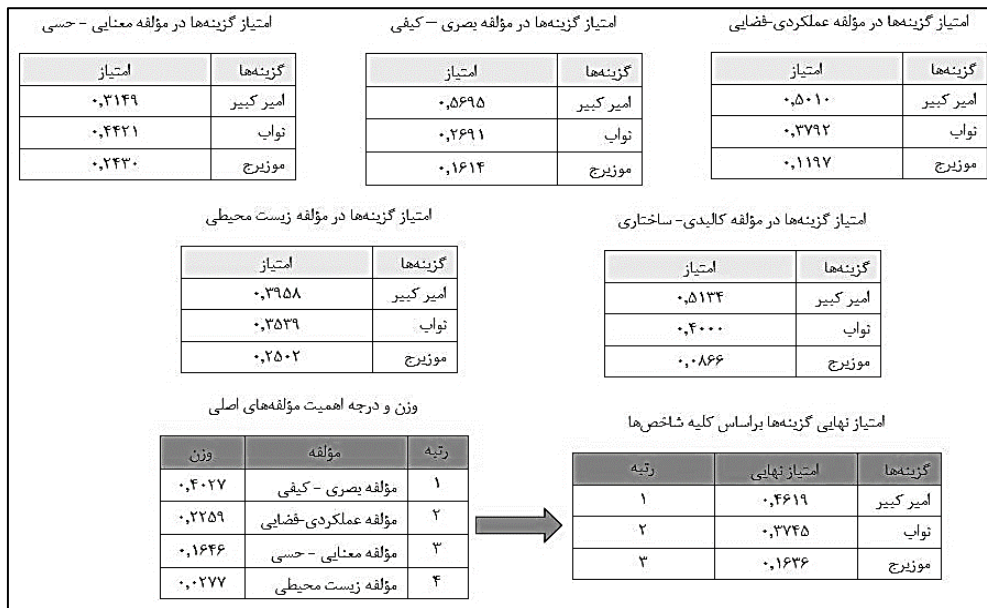
شکل ۳. نتایج خام به دست آمده از روابط زوجی متغیرها در نرم افزار به صورت کلی

نمونه‌ای از مقایسه زوجی سه منطقه مورد مطالعه در خصوص شاخص "تنوع فعالیت" از مؤلفه "کابردی ساختاری" در ادامه آورده شده است که به وضوح نشان می‌دهد منطقه امیرکبیر در این شاخص بالاترین وزن را اتخاذ کرده و منطقه نواب و موزیرج به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار دارند. به علت کثرت روابط نمایش کلیه تصاویر امکان پذیر نمی‌باشد. (شکل ۴)

1. Choose	2. Node comparisons with respect to D2=تنوع فعالیت ها	3. Results
Node Cluster	Graphical Verbal Matrix Questionnaire Direct	Normal
Choose Node	Comparisons wrt "D2=تنوع فعالیت ها" node in "ALTERNATIVES" cluster نواب is equally to moderately more important than امیرکبیر	Inconsistency: 0.00885
D2=تنوع فعالیت	1. امیرکبیر >=9.5 9 8 7 6 5 4 3 2 2 3 4 5 6 7 8 9 >=9.5 No comp.	امیرکبیر
Cluster: D=کابردی	2. امیرکبیر >=9.5 9 8 7 6 5 4 3 2 2 3 4 5 6 7 8 9 >=9.5 No comp.	موزیرج
Choose Cluster	3. موزیرج >=9.5 9 8 7 6 5 4 3 2 2 3 4 5 6 7 8 9 >=9.5 No comp.	نواب
ALTERNATIVES		

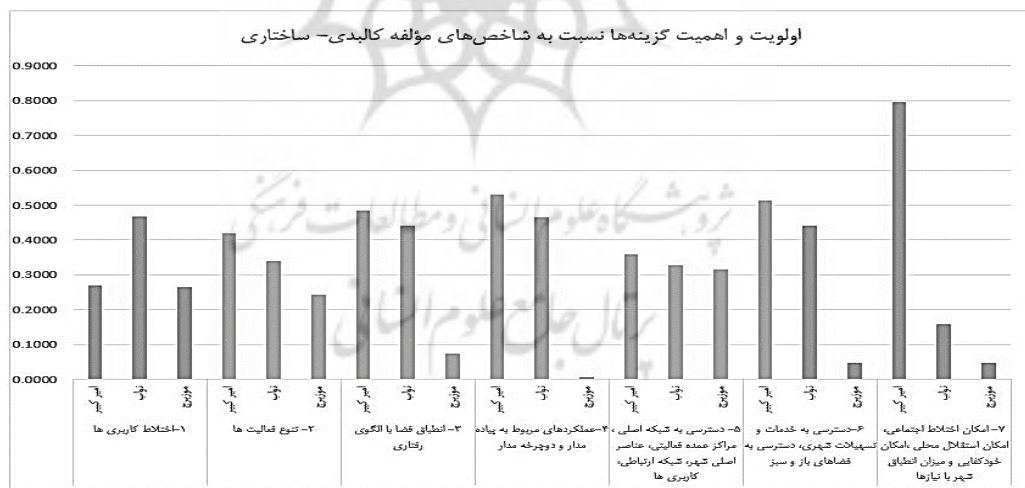
شکل ۴. مقایسات زوجی گزینه‌ها در نرم افزار Super Decision و نتایج به دست آمده

با توجه به تحلیل‌های به عمل آمده در محاسبات زیر (شکل ۵)، از آنجایی که تمامی خروجی‌های به دست آمده از اوزان مؤلفه‌ها، همگی اعداد بیشتر از صفر می‌باشند ($N \geq 0$) و هیچ عدد منفی در عملیات خروجی فوق مشاهده نشده است، بر طبق قانون ANP این بدین معناست که اولاً مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر تأثیر مثبتی بر روی کیفیت منظر شهری دارند و این یعنی هرگاه کیفیت هر یک از مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر، ارتقا یابد، متعاقب آن کیفیت منظر شهر در آن مکان بهبود خواهد یافت و در نتیجه رضایت شهروندان در این مقوله بیشتر خواهد بود. ثانیاً همان‌طور که در جدول ۵ که حاصل از تحلیل خروجی‌های نرم افزار است، مشاهده می‌شود، منطقه امیرکبیر در تمامی ۵ مؤلفه رتبه اول را اتخاذ کرده است ($N=0/4619$) و از آنجایی که این منطقه به عنوان نمونه‌ای از یک منطقه مرفه انتخاب شده بود، لذا نتیجه گرفته می‌شود که منطقه مرفه منظر مطلوب‌تری داشتن است. منطقه نواب در ارزیابی ۵ مؤلفه فوق با امتیازهای وزنی ($N=0/3745$) در رتبه دوم یا میانه قرار گرفت و تحلیل آن یعنی، مناطق متوسط از لحاظ سطح اقتصادی از مطلوبیت منظر متوسطی هم برخوردار بوده‌اند. و نهایتاً منطقه موزیرج در ارزیابی ۵ مؤلفه بالا، با مجموع امتیازات ($N=0/1636$) کمترین امتیاز را به خود اختصاص داده است؛ لذا این‌گونه تحلیل می‌شود که منطقه‌ای با سطح اقتصادی ضعیف از کمترین درجه مطلوبیت منظر شهری برخوردار بوده است. در نتیجه تأیید می‌شود با کاهش سطح اقتصادی ساکنین محل، میزان بهره‌مندی آن‌ها از کیفیت منظر شهری بهینه هم کمتر می‌شود و بالا عکس.

شکل ۵. امتیازدهی بر اساس نتایج حاصل از داده‌های وارد شده به نرم‌افزار برای هر مؤلفه و کلیه شاخص‌ها

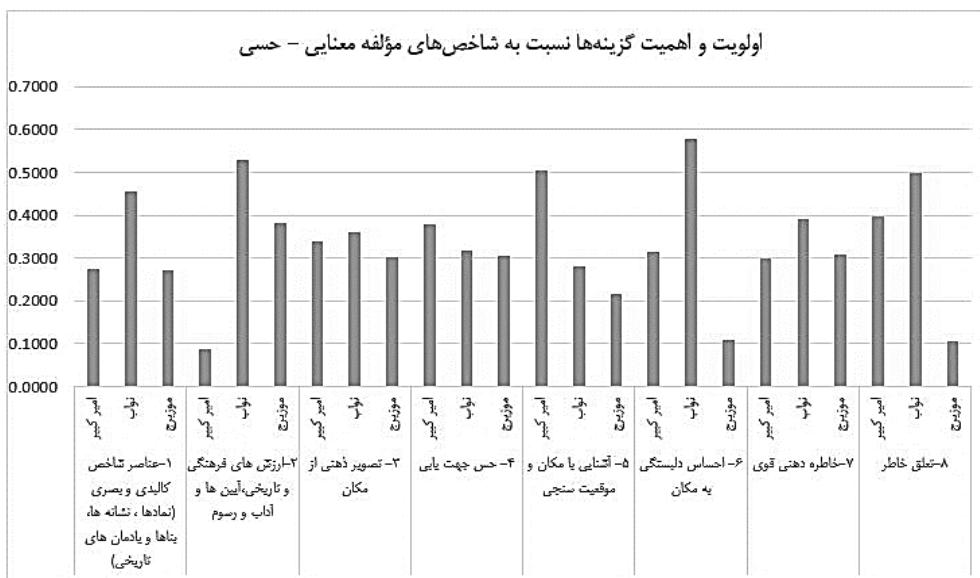
در ادامه نمودارهای اولویت‌بندی سه منطقه نسبت به شاخص‌های مربوط به هر ۵ مؤلفه که قبلاً در (شکل ۶) آورده شده بود، نمایش داده شده است. لازم به ذکر است دو نمودار مربوط به شاخص‌های مؤلفه‌های عملکردی-فضایی و مؤلفه بصری-کیفی به علت کثرت شاخص‌های مربوطه به خوبی در نرم‌افزار قابل نمایش نیستند و فقط در محیط نرم‌افزار super decision قابل رؤیت می‌باشند، اما نمودارهای مربوط به مؤلفه کالبدی-ساختاری، معنایی-حسی و شاخص‌های مؤلفه زیست-محیطی در محیط word قابل مشاهده است که در ادامه به آن‌ها اشاره شده است.

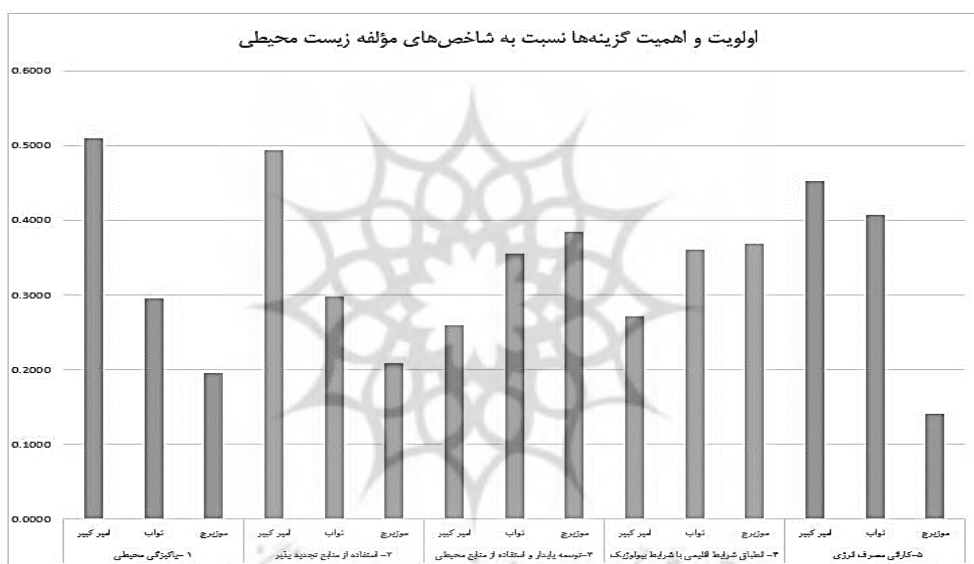
شکل ۶. اولویت‌بندی گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه کالبدی-ساختاری

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۷. اولویت‌بندی گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه معنایی-حسی

شکل ۸. اولویت‌بندی گزینه‌ها نسبت به شاخص‌های مؤلفه زیست-محیطی

نتیجه‌گیری

با تحلیل‌های آماری اجراشده، مشخص شد که تمام پنج مؤلفه ساختار فضایی بر کیفیت منظر شهر موثر بوده‌اند. مؤلفه بصری- کیفی با وزن نرمال (N=0/4027) در بین پنج مؤلفه ذکرشده بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده و بالاترین درجه اهمیت را نسبت به سایر مؤلفه‌ها داراست؛ و این یعنی این معیار با شاخص‌های مربوط به خود، مهم‌ترین گزینه را در کیفیت منظر شهری از نظر شهروندان و متخصصان شهری دارا می‌باشد. سپس این مؤلفه‌ها در بین سه منطقه شهری با سه سطح طبقاتی ارزیابی شد که مشخص شد منطقه مرفه، بالاترین وزن را در بین مؤلفه‌های موثر در منظر شهری داراست. و از طرف دیگر مؤلفه زیست‌محیطی با وزن نرمال (N=0/0277) کمترین رتبه و در نتیجه کمترین درجه اهمیت را در میان پنج مؤلفه دیگر داراست و به عبارت دیگر مباحث زیست‌محیطی تأثیر چشمگیری در ارتقای منظر شهری نداشته است. لذا در این تحقیق از لحاظ درجه اهمیت و تأثیرگذاری بر روی کیفیت منظر شهری، مؤلفه بصری - کیفی رتبه اول، مؤلفه عملکردی-فضایی رتبه دوم، مؤلفه معنایی - حسی رتبه سوم، مؤلفه کالبدی- ساختاری رتبه

چهارم و نهایتاً پایین‌ترین رتبه، مؤلفه زیست‌محیطی می‌باشد. از طرف دیگر در پاسخ به پرسش تحقیق حاضر، در بین مناطق انتخاب‌شده، منطقه امیرکبیر که بر اساس تحقیقات انجام‌شده مرفه‌ترین بوده است، رتبه اول را از لحاظ کیفیت منظر شهری با توجه به مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر به خود اختصاص داده است. یعنی منطقه‌ای که سطح اقتصادی بالاتری داشته کلیه مؤلفه‌های موثر در منظر شهری هم در آن منطقه در رده بالایی قرار داشته است. منطقه نواب، که از لحاظ سطح طبقاتی در موقعیت متوسط قرار دارد نیز دارای کیفیت منظر شهری متوسط از لحاظ تأثیر مؤلفه‌های ساختار فضایی شهر است. و در نهایت منطقه موزیرج که سطح اقتصادی پایینی دارد متأسفانه در مورد هر پنج مؤلفه بر اساس تحقیقات انجام‌شده و پاسخنامه‌های دریافتی در رتبه آخر از لحاظ کیفیت منظر شهری قرار گرفته است. و این یعنی هرچه منطقه از لحاظ سطح اقتصادی پایین‌تر باشد، رضایت شهروندان از مؤلفه‌های موثر در کیفیت منظر شهر نیز تنزل می‌یابد. لذا با توجه به توضیحات فوق فرضیه ما به اثبات می‌رسد که «بین سطح اقتصادی منطقه مسکونی و سطح کیفیت منظر شهری از لحاظ مؤلفه‌های ساختار فضایی رابطه مستقیم وجود دارد». لذا همان‌طور که در مقدمه اشاره شد، ارتقای حقوق شهروندی که از مباحث مهم عدالت اجتماعی است، است به‌وضوح در نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق دیده می‌شود. این پژوهش ثابت می‌کند، منظر شهر که جزئی از فضای عمومی شهر است، با ارتقای خود به‌طور یکسان در تمامی مناطق شهری، باعث تحقق عدالت اجتماعی و رضایتمندی شهروندان می‌شود و عدم هماهنگ‌سازی منظر در مناطق مرفه، متوسط و ضعیف باعث جدایی‌گزینه‌های اکولوژیکی و اجتماعی در شهر می‌شود که از اهداف والای حقوق شهروندی خارج است و منزلت اجتماعی شهروندان را تضعیف می‌کند.

در پی نتایج به‌دست‌آمده از این پژوهش، پیشنهادهای در دودسته کوتاه‌مدت و بلندمدت ارائه می‌شود. با اجرای یک سری اقدامات در کوتاه‌مدت به نتایج مطلوبی دست خواهیم یافت و زمینه‌ساز برای حل معضلات منظر شهری در بلندمدت خواهد بود.

در کوتاه‌مدت: "با تأکید بر مناطق ضعیف"، ایجاد فضای سبز مناسب به‌صورت محله‌ای و منطقه‌ای، ایجاد پیوستگی در راه‌های اصلی و فرعی بین محلات، بهبود نما و معماری کالبدی اقسام کاربری‌های محلی توسط سازمان‌های شهری، زیباسازی سیمای معابر، بازسازی و ساماندهی بافت‌های فرسوده، کاهش فاصله و دسترسی مناسب به مراکز شهر، اهمیت به نظافت و آراستگی محیط، ایجاد امکانات برای پویایی فعالیت‌های اقتصادی، ارتقای امنیت و آسایش شهروندی، تخصیص فرصت‌هایی جهت رونق مراکز خرده‌فروشی محلی، بالا بردن کیفیت زندگی اجتماعی و غنا بخشیدن به فضاهای شهری، ایجاد ارتباط موثر بین انواع کاربری‌ها در سطح محلات، امکان توسعه فضاهای فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری در سطح محلات شهری. همچنین با شناخت نقاط ضعف از جمله عدم امکان توسعه و گسترش معابر در برخی نقاط شهر، عدم برنامه‌ریزی بلندمدت در طرح‌های تفصیلی شهری جهت مدیریت و کنترل ترافیک شهری، وجود پستی‌وبلندی و شیب زیاد زمین در برخی معابر شهر و ... می‌توان در کوتاه‌مدت در منظرسازی شهر اقدام بهینه انجام داد (جان‌باز قبادی، ۱۳۹۹: ۱۱).

و اما در بلندمدت: برنامه‌ریزی شهری مدون و اولویت‌بندی در توسعه محلات مختلف شهر بابل، به ترتیب ابتدا برای مناطق محروم، توسعه یافته رو به پایین، نیمه برخوردار، توسعه یافته و ... نوسازی، بهسازی و بازسازی در محلات شهر با توجه به نیاز محله. بررسی نیازهای هر محله به‌صورت جداگانه و توزیع عادلانه اقسام شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی، فرهنگی و تفریحی به‌منظور کاهش مهاجرت‌ها و جابجایی‌های درون‌شهری. مشخص کردن شعاع خدمات‌رسانی امکانات و خدمات شهری در هر منطقه شهری و محلات برای رسیدن به عدالت فضایی و ایجاد تعادل نسبی در توزیع آن‌ها و کاهش سفرهای داخلی و کاهش ترافیک. به‌کارگیری معیارهای موثر بر گونه‌بندی معابر شهری و همسان‌سازی آن‌ها به‌عنوان مهم‌ترین زنجیره تشکیل‌دهنده منظر شهر (میرباقری و

خاتمی، ۱۳۹۹: ۱۰) شناسایی منابع، پتانسیل‌ها و قابلیت‌های موجود در هر محله در راستای برنامه‌ریزی آمایش سرزمین و کاهش نابرابری‌های شهری. لزوم بازنگری و اصلاح در اقسام طرح‌های شهری اجرا شده بابل (طرح تفصیلی و...) در راستای اولویت دادن به تأمین نیازهای شهروندان خصوصاً قشر ضعیف جامعه. عدم ارائه الگوی ثابت برای نوسازی بافت‌های فرسوده به دلیل تفاوت شهرهای کشور از جنبه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی و لزوم بومی‌سازی الگوها (میرکتولی و علی پور، ۱۳۹۱: ۷) از آنجایی که فضای سبز شهری نقش برجسته‌ای در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان دارد، از این‌رو عامل کلیدی در شکل‌گیری شهر پایدار است و از سوی دیگر با توجه به ارتباطی که بین فضاهای سبز و توسعه پایدار وجود دارد، می‌توان با گسترش و توجه بیشتر به ارتقای کیفی فضاهای سبز به اهداف توسعه پایدار شهری نزدیک شد. (شاطریان و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۱).

تقدیر و تشکر

این مقاله برگرفته از رساله دکتری می‌باشد و حامی مالی نداشته است.

منابع

- ۱) امین زاده، بهناز. (۱۳۹۴). *ارزش‌ها در طراحی منظر شهری*. چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۲) پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۵). *راهنمای طراحی فضاهای شهری در ایران*. چاپ دوم، تهران: انتشارات شرکت طرح و نشر پیام سیما.
- ۳) پل، سایمون. (۱۳۸۵). *عناصر طراحی بصری معماری منظر*. ترجمه محمد احمدی‌نژاد، چاپ سوم، اصفهان: انتشارات نشر خاک.
- ۴) جانباز قبادی، غلامرضا. (۱۳۹۹). نقش بهسازی پیاده‌روها در بهبود مدیریت ترافیک شهری. *هفتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم جغرافیا، معماری و شهرسازی ایران*، ۱۹ خرداد ۱۳۹۹، مؤسسه آموزش عالی آل طه، تهران، صص. ۱۱-۲۲.
- ۵) رضایی راد، هادی؛ وحدت، سلمان. (۱۳۹۶). ارتقای ارزش‌های بصری در راهروهای دید شهری (نمونه: میدان انقلاب زنجان). *فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا*، ۷ (۳۳)، ۶۹-۸۶.
- ۶) سیف‌الدینی، فرانک. (۱۳۹۱). *منظر شهری*. چاپ اول، تهران: انتشارات آبیژ.
- ۷) شاه‌حسینی، پروانه. (۱۳۸۴). سکونتگاه خودرو و امنیت اجتماعی (نمونه: شهر پاکدشت). *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۳ (۶)، ۱۵۷-۱۷۲.
- ۸) شاطریان، محسن؛ تدین، الناز؛ حیدری، رسول (۱۳۹۹). تأثیر نابرابری‌های اجتماعی در کیفیت فضای سبز. (نمونه: شهر کاشان). *فصلنامه آمایش جغرافیایی فضا*، ۱۰ (۳۸)، ۱۵۶-۱۴.
- ۹) شکویی، حسین. (۱۳۸۲). *اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی*. جلد ۲، چاپ چهارم، تهران: انتشارات مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی گیتاشناسی.
- ۱۰) غلامیان، مریم. (۱۳۹۵). *مسکن شهری و اقصاء کم‌درآمد*. چاپ اول، ایلام: انتشارات زاگرس.
- ۱۱) فیروزمند، مارال. (۱۳۹۱). *بررسی تطبیقی بین پایگاه اقتصادی-اجتماعی شهروندان و کیفیت مبلمان و فضای شهری با تأکید بر عدالت اجتماعی (نمونه: شهر بابل)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، به راهنمایی اسدالله دیوسالار، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور مرکز ساری.
- ۱۲) قره بگلو، مینو؛ نژاد ابراهیمی، احد و جاویدمهر، ملیحه. (۱۳۹۵). شناسایی معیارهای طراحی منظر شهری با رویکرد پاسخ‌دهی محیطی (نمونه: محله جمال‌زاده). *نشریه شهرسازی و معماری هفت شهر*، ۴ (۵۵)، ۱۰۳-۱۱۷.
- ۱۳) قلی زاده، علی‌اکبر. (۱۳۹۶). اثر درآمد و تحصیلات سرپرست خانوار بر نحوه تصرف مسکن در مناطق شهری ایران. *فصلنامه مطالعات اقتصادی کاربردی ایران*، ۶ (۲۲)، ۲۹-۲۱.
- ۱۴) گرمسیر، امیررضا؛ رضایی، محمدرضا و علیان، مهدی. (۱۳۹۵). *تصمیم‌سازی در برنامه‌ریزی منظر شهری با استفاده از مدل تحلیل شبکه*. *مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری*، ۳ (۱)، ۳۱-۱۷.

- ۱۵) گلایی، فاطمه و آقاییاری، توکل. (۱۳۹۲). بررسی عوامل اجتماعی، اقتصادی مرتبط با سطح رضایتمندی شهروندان از محله مسکونی. فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۳ (۹)، ۱۲۴-۱۵۵.
- ۱۶) لحمیان، رضا؛ هاشم‌پور، فهیمه و براری، معصومه. (۱۳۹۱). ارزیابی اثرات محیط زیستی گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر ساری. اولین همایش ملی حفاظت و برنامه‌ریزی محیط زیست، ۳ اسفند ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی همدان، صص. ۱۵-۱.
- ۱۷) متولی، صدرالدین. (۱۳۹۲). سیر تحول فضاهای شهری سنتی در شهرهای ایرانی - اسلامی؛ قبل از مدرنیسم تا پست‌مدرن. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۱۴ (۹۲)، ۵۱-۶۲.
- ۱۸) محمدی لرد، عبدالمحمود. (۱۳۸۸). فرآیندهای تحلیل شبکه‌ای (ANP) و سلسله مراتبی (AHP). چاپ اول، تهران: انتشارات گیسوم.
- ۱۹) مشیری، سید رحیم و رحمانی، بیژن. (۱۳۹۲). مقایسه تطبیقی منظر بافت‌های شهر بر اساس شاخص‌های مبلمان شهری. فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، ۶ (۱۹)، ۱۱۰-۱۱۷.
- ۲۰) میرباقری، میر ناصر و خاتمی، سید یحیی. (۱۳۹۹). ارزیابی معیارهای مؤثر بر گونه‌بندی معابر در فرآیند طراحی شهری با تأکید بر اقتصاد حرکت. (نمونه: محله فرحزاد تهران). مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۱۱ (۳۹)، ۲۷۷-۲۹۴.
- ۲۱) میرکتولی، جعفر و علی پور، عباس. (۱۳۹۱). بررسی اثر سیاست‌های حمایتی دولت در مدیریت توسعه بافت‌های قدیمی و فرسوده شهری، مطالعه موردی شهر بهشهر. مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۲ (۵)، ۷-۱۷.
- ۲۲) نجفی توانا، علی و میلکی، ایوب. (۱۳۹۳). حقوق جزای عمومی (تحلیلی - انتقادی - تطبیقی). چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل.

References

- 1) Guris, S., Caglayan, E., & Turgut, un. (2011). Estimating of Probability of Home -Ownership in Rural and Urban Areas: Logit. Probit and Gombit Model. *European Journal of Social Science*, 21(3).123-137.
- 2) Williams, D. R. & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place Attachment: validity and generalizability of physical world psychometric approach. *Forest Science Oxford Academic*, 49 (6), 830-840.
- 3) Yuen, B. (2005). Searching for place identify in Singapore. *Habitat International*, 29, 197-198.
- 4) Aminzadeh, B. (2014). *Values in urban landscape design*. Second edition, Tehran: Tehran University Press. [In Persian].
- 5) Firoozmand, M. (2011). *A comparative study between the socio-economic base of citizens and the quality of furniture and urban space with an emphasis on social justice (example: Babol city)*. Master's thesis on geography and urban planning, under the guidance of Asadollah Devsalar, Faculty of Social Sciences, Payam Noor University, Sari Center. [In Persian].
- 6) Garmsir, A., Rezaei, M., & Alian, M. (2015). Decision making in urban landscape planning using network analysis model. *Journal of Geography and Urban Space Development*, 3(1), 17-31 [In Persian].
- 7) Gholamian, M. (2015). *Urban housing and low-income groups*. First edition, Ilam: Zagros Publications. [In Persian].
- 8) Qolizadeh, A. A. (2016). The effect of income and education of the head of the household on the occupation of housing in urban areas of Iran. *Scientific-Research Quarterly of Applied Economic Studies of Iran*, 6 (22), 21-29. [In Persian].
- 9) Golabi, F., & Aghaari, T. (2012). Investigating the social and economic factors related to the level of satisfaction of citizens with the residential neighborhood. *Urban Sociology Quarterly*, 3 (9), 124-155. [In Persian].
- 10) Janbaz Ghobadi, G. (2019). The role of improving sidewalks in improving urban traffic management. *The 7th National Conference of Modern Studies and Researches in the Field of Geography, Architecture and Urban Planning of Iran, June 19, 2019, Al Taha Institute of Higher Education, Tehran, pp. 11-22*. [In Persian].

- 11) Lahmian, R., Hashempour, F., & Berari, M. (2011). Evaluation of the environmental effects of urban tourism, a case study: Sari city. *The first national conference on environmental protection and planning, March 3, 2018, Hamadan Islamic Azad University, pp. 1-15* [In Persian].
- 12) Mirkatoli, J., & Alipour, A. (2011). Investigating the effect of government support policies in managing the development of old and dilapidated urban structures, a case study of Behshahr city. *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 2 (5), 17-7. [In Persian]
- 13) Mir Bagheri, M. N., & Khatami, S. Y. (2019). Evaluation of the effective criteria on the classification of roads in the process of urban design with an emphasis on the economy of movement. (Example: Farahzad neighborhood of Tehran). *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 11 (39), 294-277. [In Persian].
- 14) Mohammadi Lord, A. M. (2017). *Analytical Network Processes (ANP) and Hierarchical AHP*. First edition, Tehran: Gisum Publications. [In Persian]
- 15) Moshiri, S. R., & Rahmani, B. (2012). A comparative comparison of the landscape of city textures based on urban furniture indices. *Journal of Zagros landscape geography and urban planning*, 6 (19) 110-117. [In Persian].
- 16) Motevally, S. (2012). The evolution of traditional urban spaces in Iranian-Islamic cities; From pre-modernism to post-modernism. *Iranian Islamic City Studies Quarterly*, 14 (92), 51-62. [In Persian].
- 17) Najafi Tawana, A. & Milki, A. (2013). *General criminal law (analytical-critical-comparative)*. First edition, Tehran: Jungle Publications. [In Persian]
- 18) Paul, S. (2016). *Visual design elements of landscape architecture*. Translated by Mohammad Ahmadinejad, third edition, Isfahan: Khak Publications.. [In Persian]
- 19) Qara Baglo, M., Nejad Ebrahimi, A., & Javidmehr, M. (2015). Identifying criteria for urban landscape design with an environmental response approach (example: Jamalzadeh neighborhood). *Haft Shahr Urban Development and Architecture Journal*, 4 (55), 103-117. [In Persian].
- 20) Rezaei Rad, H., & Vahdat, S. (2016). Improvement of visual values in the corridors of urban vision (example: Elkhebal Square, Zanjan). *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 7 (23), 69-86. [In Persian]
- 21) Saif al-Dini, F. (2011). *City Landscape*. First edition, Tehran: Aeezh Publications. [In Persian].
- 22) Shah Hosseini, P. (2015). Car settlement and social security (case: Pakdasht city). *Geography and Development Quarterly*, 3(6), 157-172. [In Persian].
- 23) Shakoui, H. (2012). *New ideas in the philosophy of geography, environmental philosophies and geographical schools*. volume 2, 4th edition, Tehran: Publications of the Institute of Geography and Cartography of Gita. [In Persian].
- 24) Shaterian, M., Tadayoon, E., & Heydari, R. (2019). The effect of social inequalities on the quality of green space. (Example: Kashan City). *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 10 (38), 14-156. [In Persian].